

moralno ili svetonazorno štetna, čak ni onda kada ih većina odraslih ljudi u tom društvu smatra štetnim. Različiti ljudi imaju različita gledišta i ono što je sa jednog stanovišta štetno sa drugoga može biti moralno poželjno i korisno. Potrebu ne-utrnjalnog držanja države nastajuća da potkrepim sa tri razlo- ga.

Prvo, ako bi želela da bude ne-neutralna, država bi mora- la da preuzme tu nezahvalnu ulogu da se postavlja kao arbi- tar u svim moralnim pitanjima, posebno onom važnijim. Naj- veći broj moralnih pitanja je suštinski sporan. Tako nema na- čina da država izbegne i takve arbitraže u spronim pitanjima, pa time ni načina da izbegne rizike saznanje, moralne i poli- tičke prirode koji odatle proizlaze.

Drugo, ako država treba da arbitrira u spronim pitanjima svetonazorne prirode, tada se nužnim načinom jedno od gledi- šta na neki moralni problem pojavljuje kao oficijelno držav- no gledište. Sva ostala gledišta su tada diskriminisana kao ne- oficijelna. Tada nad svima koji ne zastupaju oficijelno gledište lebdí sudbina, koja je slična sudbini ateista u Locekovoj drža- vi. Kao što je poznato, on je u Pismu o toleranciji pisao, da u državi treba da ima mesta za sve ljude, nezavisno od njihovih gledišta, izuzev za ateiste. Oni jednostavno moraju biti prote- rani. Locke je u ovo bio ubeđen očito stoga što je smatrao da je teistički moral obavezan za sve ljude, nezavisno od toga kako oni mogli da ga tumače, hrišćanski, budistički, muslimanski itd.

Treće, gledište većine o raznim pitanjima se vremenom menjaju. Isuviše često se događalo da većina ljudi u jednom periodu ima jedan, a u drugom drugi stav. Tako su većine koje su se zalagale za inkriminaciju homoseksualnosti ili pornog- rafije u međuvremenu postale manjine. Te promene su najčeš- će stvar mode, kapricioznosti i drugih emocija, a ne saznanja i ozbiljnijih razmišljanja. Ako bi ponovo danas usledila neka energičnija kampanja protiv homoseksualaca kao važnih pre- nosnika virusa AIDS-a, većina bi ponovo mogla da promeni mišljenje. Jednom rečju, nema razloga da se regulisanje važ- nih pitanja u državi poverava promenljivim ćudima većine, ako već postoje pouzdani načini da se to izvede.

Na kraju bih želeo da se osvrnem na shvatanja M. Lockwo- da o surogaciji, koja su ovde često pominjana. Na žalost, on je u ključnoj tački svoga shvatanja takođe zauzeo prohibi- tivno gledište. Isto kao i Dworkin, i Lockwood deli uverenje, da društvo ima pravo da zakonom zabrani ona gledišta koja veći- na stanovništva smatra moralno neprihvatljivim. »Moralnim verovanjima osoba treba . . . da bude data težina, koja je fun- kcija više stvari: njihovog intenziteta, na primer i njihove dubi- ne (stepena do koga verovanja odražavaju dugoročne, dobro ušančene i relativno funamentalne vrednosti, ideale i držanja) i takođe stepena do koga neko ima legitimni ulog u onoj stvari koja je u pitanju.«²² Ovo treba da bude uzeto u obzir na strani ličnosti. Na drugoj, dakle, na društvenoj strani, zahtevi ljudi treba da budu »ozbiljno uzeti« kada: ih (a) podržava »većina ljudi u društvu« i kada (b) ona iziskuju »ne-trivijalne promene u određenom moralnom aspektu društva.«²³ Lockwood ne od-

ređuje koji su to uslovi kada stvar mora biti uzeta ozbiljno. Da li to znači da se pojedina pitanja moraju diskutovati kad god postoji pritisak »većine ljudi«? Termin »bulk« u engleskom ne znači samo većinu, nego i gomilu. Ali i bez filoloških natezaj- nja izgleda da i sam Lockwood vidi da njegovo shvatanje suš- tinski spada u populističku demokratiju. Otuda on umesto jas- nog odgovora na pitanje, da li većina u nekom društvu ima pravo da kriminalizuje moralno shvatanje koje smatra neprik- ladnim, pokušava da nađe srednji put, da bude Buda i Hrist u isto vreme. On izričito kaže da ne postoji potreba da se orgnai- čavaju iliberalne konsekvence načela koje iznosi Warnocko- va, a koje se tiče respekta moralnih osećanja, pa dodaje: »Jer, plauzibilno se može tvrditi, da je načelo poštovanja lične slobode već upečatljivo sadržano unutar njenog načela. Ono što bi smo trebali imati (. . .) je posebno objedinjavajuće načelo prema kome ljudi imaju pravo da urede stvari, da oblikuju svet i ono što se u njemu događa, do onog obima koji njima pripada da oblikuju, a u skladu sa njihovim shvatanjem do- bra.«²⁴ Tako Lockwood pokušava da omogući obe stvari u isto vreme: prvo, da bude poštovana volja većine bez obzira šta ona mogla da znači i zadrži liberalno gledanje. Pošto verovat- no i sam zna da većina može postupati i iliberalno, on zaštitu pojedinaca traži u jednom drugom načelu (a to je načelo slobodnog izbora ličnih preferencija u skladu sa vlastitim shva- tanjem dobra), a ne tako da predupređuje iliberalne konsekv- ence načela slobode većine, što bi jedino moglo biti izlaz. Jer o tom načelu se i radilo načelu se i radilo o njegovim iliberal- nim konsekvencama, a ne o načelu slobode ličnih preferencija. Pravo ljudi da oblikuju vlastite živote u granicama privat- nosti a u skladu sa vlastitim shvatanjem dobra ne može da preuzme funkciju jednog drugog načela, a to je načelo neupli- tanja države u svetonazorne stvari, koje se dosledno može iz- vesti samo ako je dosledno sprovedeno načelo svetonazorne neutralnosti države. Staviše, ako to načelo nije dosledno spro- vedeno država može da interveniše i u privatnoj sferi ljudi, po- zivajući se važnost oficijelnog moralnog gledanja i to da ga određeni pojedinci krše. Tako načelo svetonazorne neutral- nosti države čini jednu od garancija da je dosledno biti pošto- vano i drugo načelo, a to je načelo slobodnog izbora ličnih preferencija. Nijedno od ovih načela ne može da preuzme fun- kciju onog drugog, kako bi to Lockwood želeo da je slučaj. Ako država nije neutralna u svetonazornom smislu ona uvek može da preuzima redefinicije nekih važnih segmenata privatnos- ti, rekurirajući na značaj morala i pogleda na svet uopšte za ljudski život, tako da pojedince prisili da prihvate onaj moral i ona gledanja, koji su po shvatanju trenutnog oficijelnog držav- nog gledanja jedino pravi. Kada jendom prihvatimo čelo da većina ljudi sme da zabrani svaku radnju koja navodno potko- pava javni moral i oficijelno gledanje, tada više nema načina da se izbegnu iracionalni, arogantni ili čak glupi zahtevi veći- ne. Prihvatanje zahteva većine bez ikakvih rezervi odgovara populističkom, a ne liberalnom shvatanju demokratije i uloge većine u njoj. Demokratija je isuviše važna stvar da bi smo se bez opterećenja i razmišljanja mogli igrati sa njom.

3. Hjum, D. — Ras- prava o ljudskoj pri- rodi, V. Masleša, Sa- rajevo 1983.

4. Lockwood, M. — »The Warnock Re- port: a philosophical appraisal«, u: M. Lockwood (ur.) — Moral Dilemmas in Modern Medicine, Oxford UP, Oxford /N.York 1985, s. 155 — 186.

5. Moros, D. A. i dr. — »Thinking Cri- tically in Medicine and its Ethics: relating applied science and applied ethics«, Journal of Applied Philosophy, vol. 4, 2/1987.

6. Tristram—En- gelhardt, H., Jr. — The Foundations of Bioethics, Oxford UP, N. York 1986.

7. Warnock, M. — »The Artificial Fam- ily«, u: Lockwood, M. (ur.), s. 138 — 154.

car rečni moravski

milosav mirković

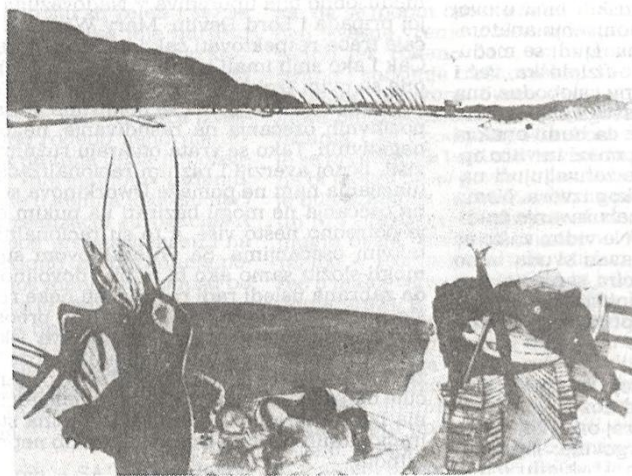
KO JE POVIKAO: VETAR. . .

Ćutim, surovo ćutim
za hrastovim stolom
dok mi mečava govori
na čujnije uvo
potonje uvo
Hristovo

dan prolazi
sa praznim bisagama
smisla i vernosti
grumen jasmína
žedan mi otima
bokal vina ružice

sve počinje ispočetka
rasadi, vinova loza,
kiša belica
a crna pšenica
na prozoru bez sunca
bez mesečine

ko je povikao: vetar,
ko viče u ovoj noći
ko zbori lampama
da su verolomne kuće
ko usni svetlost kada
Vilno se budi
na mome i tvome
dlanu, despotice

igor dragičević

MRTVI ANDEO

Zmija mladoženja
Leži u gnezdu požara
Mrtvi andeo

Kula svetilja
Odesa u trećem oku
Mrtvi andeo

Mali Radojica
Riba devojka
Mrtvi andeo

Selište u beždanu
Od basme uranka
Mrtvi andeo.

CAR REČNI MORAVSKI

Car rečni
Zorilu
Ne veruje
Ni krsnoj slavi
Ni bunarskoj vodi.

Kad dođe
Berba lešnika
Sa krunom od sedefa
Prede na drugu
Obalu

Car rečni
Sa bioritmom
Neverne
Vodenice
Bez krova nad glavom.